

NINA • NIKU

FAKTA

Stiftelsen for naturforskning og kulturminneforskning er et nasjonalt og internasjonalt kompetansesenter innen miljøvernforskning. Stiftelsen har ca. 210 ansatte (1994) og omfatter NINA - Norsk institutt for Naturforskning og NIKU - Norsk institutt for kulturminneforskning. FAKTA-ark gir populariserte sammendrag av publikasjoner fra stiftelsen.

Nr. 22 — 1997

Trondheim ble til på Nidarneset

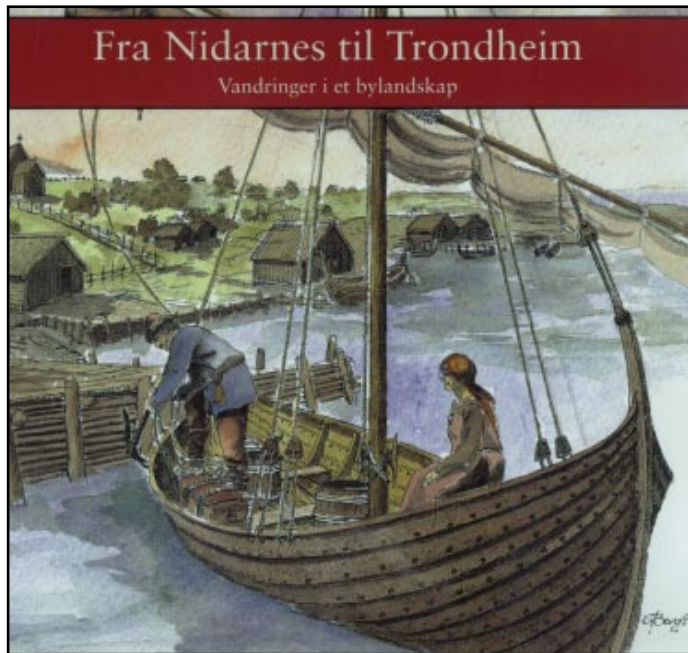
PÅ NIDARNESET ved Nidelvas munning vokste det fram en markeds plass på 900-tallet, men stedet var bosatt lenge før sentrumsdannelsen fant sted på 900-tallet. Hvorfor kom akkurat dette stedet til å stå sentralt i de tidlige rikskongene Olav Tryggvason og Olav Haraldssons forsøk på å etablere et nytt og uavhengig sentralsted som omfattet både økonomiske, politiske, religiøse, administrative og rettslige funksjoner?

Ladejarlene

Avgjørende for oppkomsten av denne handelsplassen på 900-tallet har vært de sosiale og maktpolitiske forholdene omkring Nidelvas munning på denne tiden. Noen hundre meter øst for munningen lå gården Lade der ladejarlene satt, opprinnelig som kongens representant i Trøndelag. Etter hvert ble jarlene de fremste forkjempere for de trønderske stormennene og for sin egen ætt, Hålogygætten, som hadde sin ættegård på Bjarkøy i Nordland. Ætten hadde fra gammelt av tilgang på store ressurser, ikke minst den lukrative finnskatten, som de blant annet investerte i stridskrefter og vennskapsallianser for å sikre ættens posisjon.

Markeds plass for prestisjevarer

For ladejarlene, som i utgangspunktet var fremmedelement i den sosiale eliten, ble det viktig å skaffe seg sosial aksept og politiske allianser lokalt, og det var viktig å tilegne seg

«Fra Nidarnes til Trondheim» er NINA•NIKUs 1000-års gave til Trondheim. Boka er en introduksjon til seks byvandringar med fokus på ulike temaer og tidsepoker i Trondheims bylandskap. Den er utgitt i samarbeid med Trøndelag Folkemuseum, Senter for middelalderstudier/NTNU, Riksantikvaren, Trondheim kommune og Fokus Bank.

noe av det verdigodset som sirkulerte i handelssystemene. Vi må regne med at en av ladejarlene stod bak etableringen av markeds plassen ved Nidelvas munning. Virksomheten her var først og fremst sosialt og maktpolitisk betinget og dreide seg trolig om bytte av prestisjevarer og verdiprodukter mellom stormenn.

Dramatiske forandringer

På slutten av 900-tallet skjer noe nytt på

Nidarneset: Den spredte og sporadiske bebyggelsen med små sjøboder viker for en tettere og permanent bosetting. Det bygges sand- og leirterrasser, slik at båter kan seile helt inn til bebyggelsen. Toroms tømmerbygginger reises, virksomheten øker. Utviklingen har sammenheng med de dramatiske politiske, økonomiske og sosiale forandringene som fant sted i Trøndelag på samme tid, og der området omkring Nidelvas munning kom til å spille en viktig rolle.

Middelalderbyen

Ca. 997: Byen grunnlegges, kaupstad og strategisk sentrum.

1030: Kaupangen blir viktig pilegrimsmål etter at Olav Haraldsson er skrinlagt og erklært som helgen i 1031.

11- og 1200-tallet: Stor byggevirksomhet: Nidarosdomen, Erkebispegården, Sverresborg, kirker, klostre. Nidaros blir en viktig handelsby.

Folketall: 3000 innbyggere i 1300, mot bare 1000 etter

1350 på grunn av svartedauen.

Reformasjonen,

1537: Kongen overtar kirkens eiendommer som senere selges til rike borgere som bygger lystgårder.

Bystruktur: Nidaros får lineær gatestruktur i forhold til elvehavnen. Fjord og elv er hovedferdselsåre.

Bebyggelsen: Vanlige folk bygger hus av laftet tøm-

Trondheim i høymiddelalderen. (Modell ved Erik Jondell og Marquette modellverksted)

mer. Eiendommene er lange og smale. Handelsbod eller verksted ut mot strete - stue og uthus lenger inne på tomten, brygge ned mot elven.

Kongen kommer

I løpet av de siste tiårene av 900-tallet ble alle sentrumsfunksjonene samlet og lagt til et snevert, avgrenset område nordøst på Nidarneset. Bak dette stod kanskje Håkon Jarl, som hersket over landet på vegne av dansk kongen - eller kanskje var det Olav Tryggvason, slik Snorre beretter. Vi vet i alle fall at Olav Tryggvason bygde en kongsgård «oven om Skipakrok», og at Olav Haraldsson noe senere lot reise en Klemenskirke i kongsgården.

Kongens makt og innflytelse, både i Kaupangen og i landet omkring ble så stor at at ladejarlene og Lade gård mistet sin posisjon og innflytelse.

Ladejarlenes kaupang var blitt til kongens by.

«Fabriken»

«Fabriken ved Nidelven» var Trondheims første moderne industribedrift, drevet med moderne dampmaskiner og ikke med håndkraft. Fabrikken ble opprettet i 1844 som et jern- og metallstøperi på Øvre Bakklandet. Her ble dampmaskinen til det første norskbygde dampskipet og det første norskbygde lokomotivet laget. Etter hvert ble skipsbygging hovedaktiviteten. Bedriften fikk navnet Trondhjems Mekaniske Verksted og ble flyttet nærmere fjorden, til Rosenborgfjæra, på 1890-tallet. I 1910 var TMV byens største bedrift med 800 arbeidere.

Boligbygging

Befolkningsveksten som fulgte med industrialiseringen ga støtet til en rask boligbygging på Rosenborgs grunn, øst for Bakklandet. Her var gatene trukket med linjal, i motsetning til Bakklandets gater, som fulgte terrenget.

Marka

Bymarka på byens vestsida var utmark for hele byen; her slapp byboerne sine husdyr på beite. Flere store seteranlegg er bevart. I dag finnes det hytter, serveringssteder, hoppbakker og lysløyper i marka. Bildet viser demning og tursti ved Bakklidammen.

Kirker og klostre i St. Olav by

Religionen var tett sammenvevd med dagliglivet i middelaldersamfunnet. I middelalderens Trondheim lå kirkene og klostrene tett i forhold til bebyggelsen. Det var 17 kirker, hvorav åtte sognekirker. Det har vært fem klostre og ett hospital, alle med kirke (som kan inngå i de 17). I tillegg lå erkesetet med Erkebisppegården her. Det var mange kirker i forhold til de ca. 3000 innbyggerne da byen var på sitt største i middelalderen, men også selve byrommet ble brukt i gudsdyrkelsen. Både sognebarn og pilegrimer gikk i prosesjon i gatene på kirkens festdager, ved tingsetting m.m. I dag er få av kirkene synlige i bybildet. Noen ble nok bare bygget i tre. Andre kan ha forsvunnet i en av de mange bybrannene. Stein-kirkene ble raskt brutt ned når de gikk ut

Vår Frue kirke.

av bruk, for det var stor etterspørsel etter god bygningsstein. I dag står bare Nidarosdomen, Vår Frues kirke og Erkebisppegården tilbake. Disse tilhører kirken, og det er ikke tilfeldig, for det var bare kirken og kongen som hadde anledning til å bygge i stein i middelalderen.

«Får meg til å minnes Napoli»

For 200 år siden så den engelske globe-trotteren Edward Clarke ut over byen fra Byåsen: «Dypt under oss kommer det strålende prospektet av Trondheim til syne. Bebyggelsen strekker seg ut over en halvøy som danner den fineste bukt mitt øye noen

sinne har sett. Byens beliggenhet, de himmelstrebende spir og hvite, glitrende

bygninger får meg straks til å minnes Napoli og den vakre Napolibukten».

Vi har en grevling i Trondheim...

Tettsteder og byer kan være gunstige tilholdssteder for enkelte dyr og fugler; noen arter kan leve godt på byens matavfall.

Grevlingen kan en støte på mange steder i Trondheim. På bildet nedenfor titter den opp under fundamentene til Nidarosdomens restaureringsverksteder.

Men det kan være farlig for dyr å ha tilhold i urbaniserte strøk. Grevlingen i Trondheim er avhengig av å krysse mange trafikkerte veier for å komme fram til nærings- og hiområder, eller for å

finne en make. Mellom 40 og 50 prosent av grevlingdødeligheten i Trondheim skyldes trafikken.

Stoffet er hentet fra

«Fra Nidarnes til Trondheim. Vandringer i et bylandskap».

Redaktør: Axel Christophersen

- Trondheimshistorien på tvers (Marit Sørungård)
- Piggsvin i parken, grevling i hagen og kråker på taket (Kjetil Bevanger)
- Kaupang - Nidaros - Trondheim (Axel Christophersen)
- St. Olavs by (Sæbjørg Walaker Nordeide)
- Fra asketomt til trepalé (Terje Brattli)
- Bakklandet (Ida Bull)